

in purgatorium tendunt, in die obitus datur retributio juxta merita. Quia et pro malis operibus datur temporalis pœna, et pro bonis etiam datur tunc aliqua retributio. Nam confirmantur in bono, et certæ fiunt suæ salutis æternæ, unde maxima consolatione recreantur; non recipiunt autem statim ultimum præmium, quia nondum sunt capaces. Quocirca tandem dici potest, omnes in die obitus recipere retributionem ultimam, nisi aliquod ex parte eorum impedimentum interveniat.

14. *Sententia Augustini de descensu animæ Christi ad inferos.* — Et ex iis expedita manet secunda difficultas sumpta ex citatis verbis Lucæ. Nam illa consolatio Lazari erat quidem de æterna beatitudine, non tamen in re obtenta, sed in spe. Locus autem Augustini, quo illa difficultas confirmabatur, valde obscurus est, et quidem D. Thomas hic, art. 5, ad 1, ita interpretatur Augustinum, ut non simpliciter neget Christum descendendo ad inferos aliquid Sanctis Patribus contulisse, neque etiam affirmet eos antea vidisse Deum; sed solum doceat eos, qui erant in sinu Abrahamæ, non fuisse doloribus inferni subjectos. Retulerat enim Augustinus opinionem quæ hoc affirmabat, quam improbaverat, et quoad hoc subdit, se non invenire quid illis Patribus Christus suo descensu contulerit, scilicet, quoad solutionem a doloribus. Sed observandum est, Augustinum in eo loco sentire, sinum Abrahamæ, in quo erant Patriarchæ, Prophætæ et alii justis, non fuisse in inferno; et consequenter, cum in Scriptura dicitur Christum descendisse ad inferos, non intelligi de sinu Abrahamæ. Ex quo ulterius infert, illud beneficium, quod Christus contulit iis qui erant in inferno, illuc descendendo, et solvendo eos a doloribus inferni, non esse collatum illis Patribus qui erant in sinu Abrahamæ, sed quibusdam aliis. Et hinc tandem concludit, se nescire quid Christus, descendendo ad inferos, Patribus existentibus in sinu Abrahamæ contulerit, et potius sentit nihil contulisse. Sed ex hoc non potest inferri, Augustinum sentire, illos Patres antea vidisse Deum, aut non recepisse hanc visionem post passionem Christi et propter ipsam, quia Augustinus hoc non dicit, sed solum ait, propter hunc effectum non fuisse necessarium descensum Christi; et ideo, ablata alia necessitate descendendi propter solvendo dolores inferni, concludit se non invenire quid suo descensu Christus his Patribus contulerit. Hanc vero esse mentem ejus constat ex ratione, quam

reddit; cum enim dixisset: *Quia evidentia testimonia et infernum commemorant, et dolores, nulla causa occurrit cur illo credatur venisse Salvator, nisi ut ab ejus doloribus salvos faceret*; postea sic infert: *Unde illis iustis, qui in sinu Abrahamæ erant, cum ille ad inferna descenderet, nondum quid contulerit invenio*; nimirum quia non solvit eos a doloribus. Et quia dicere posset aliquis contulisse eis visionem beatam, ad hoc excludendum subdit hæc verba: *A quibus eum, secundum beatificam præsentiam suæ divinitatis, nunquam video recessisse.* Ubi non dicit eos fuisse semper beatos, sed eum per divinitatem et beatitudinem suam, et per propriam essentiam semper fuisse illis præsentem; quasi diceret, ad communicandam eis hanc beatitudinem, non fuisse necessarium illuc descendere. Hæc de mente Augustini. Nam de re ipsa postea dicemus, quoniam uno etiam verbo dici posset, Augustinum, in tota illa epistola, inquirendo potius et dubitando, quam affirmando processisse, et ideo obscure ac dubitanter esse locutum. Ad Justinum, respondetur falso citari, nam potius eo loco indicat neminem ante generalem resurrectionem videre Deum, quod ab Ecclesia jam damnatum est, de qua re alibi.

15. Ad tertium, cum Paulus dicit: *Adepti sunt repromissiones*, de temporalibus repromissionibus loquitur, ut communius expositores intelligunt. Quod si admittere velimus expositionem Anselmi ibi citatam, intelligendum est Paulum loqui respectu temporis in quo ipse scribebat, nam jam tum Patres antiqui adepti erant repromissiones quoad animæ beatitudinem, non vero de tempore ante Christi adventum.

16. Ad quartum, ex ratione sumptum, jam fere responsum est; comparatio autem quæ fit inter remissionem peccati, seu gratiam, et gloriam, non est ejusdem rationis. Quia gratia et remissio peccati erat simpliciter necessaria ad salutem; gloria vero poterat sine incommodo æternæ damnationis aliquo tempore differri, ut dixi etiam in superiori tomo, disp. 41, sect. 1.

SECTIO II.

In quo loco fuerint Sanctorum animæ ante Christi mortem.

1. De hoc loco in Scriptura solum habemus appellari sinum Abrahamæ, Luc. 16: *Factum est ut moreretur etiam mendicus, et portaretur ab*

Angelis in sinu Abrahamæ; et infra expresse dicitur in eodem loco fuisse Abraham. Ex quo recte colligit Augustinus, dicta ep. 99, ibidem fuisse alios justos Patriarchas et Prophetas, et absurdum existimat de hoc dubitare. Unde l. de Anima et ejus origine, c. 15, definit sinum Abrahamæ intelligendum esse: *Remotam sedem quietis atque secretam, quæ dicta est Abrahamæ, non quod ipse tantum ibi sit, sed quod ipse pater multarum gentium sit positus, quibus est ad imitandum fidei principatum propositus; sicut et Deus Abraham se Deum vocari voluit, cum sit innumerabilem Deus.* Quo autem loco seu in qua parte orbis situs sit hic Abrahamæ sinus, in Scriptura non videtur expressum. Quod autem non sit in inferno, sentit Augustinus ep. 57, et dicta ep. 99. Et fundamentum ejus est, quia *infernus* in Scriptura sacra semper sumitur in malam partem, pro loco dolorum ac tormentorum. Sinus autem Abrahamæ dicitur esse locus quietis et consolationis, et veluti cujusdam beatitudinis. Et confirmatur; nam Luc. 16, condistinguntur sinus Abrahamæ et infernus, sic enim dicitur: *Factum est ut moreretur mendicus, et portaretur ab Angelis in sinum Abrahamæ; mortuus autem est et dives, et sepultus est in inferno.* Et inferius dicitur, magnum chaos firmatum esse inter unum et alium locum. Unde quidam existimarunt esse locum aliquem coelestem; alii esse paradysum terrestrem; alii (ut Augustinus refert, l. 4 de Virg., c. 15) putarunt non esse locum animarum, sed partem quamdam animæ ipsius Abrahamæ, quod satis ridiculum est, ut ibidem ipse dixit; qui etiam l. 8 Gen. ad lit., c. 5, dubitat, quid sinus Abrahamæ sit. Origenes autem super Joannem, circa illa verba: *Erat autem unus ex discipulis Jesu recumbens in sinu ipsius*, metaphorice sinum Abrahamæ interpretatur.

2. *Sinus Abrahamæ, in qua terræ parte fuerit.* — *Inferni nomen in Scriptura quid denotet.* — Dicendum vero est primo, locum in quo animæ sanctæ delinebantur usque ad Christi mortem, quem *sinum Abrahamæ, vel limbum sanctorum Patrum* appellamus, fuisse in inferioribus partibus terræ. Conclusio hæc certa est, quæ primo probari potest ex modo loquendi sacrae Scripturæ. Nam Gen. 37 ait Jacob: *Descendam ad filium meum lugens in infernum.* Quo loco (quidquid hæretici contendunt, ut postea videbimus) non potest inferni nomine sepulchrum intelligi. Primo, quia nec vox latina hoc proprie significat, nec vox hebræa שְׁאוֹל, cujus loco Septuaginta

verterunt ᾗδης, quod significat gehennam, non τάφος, quod significat sepulchrum. Secundo; quia cum Jacob dicat se descendendum ad filium suum, non loquitur de corpore, sed de anima, quia secundum corpus non erat descendurus ad sepulchrum filii sui, non enim erat in eodem loco sepeliendus. Præsertim cum putaret filium fuisse a fera pessima devoratum; descendendum ergo se dicit secundum animam ad locum Sanctorum Patrum, in quo (sine dubio) filium suum esse confidebat. Dicit autem se descendendum in infernum; est ergo locus ille subterraneus, atque in inferioribus terræ partibus constitutus. Quin potius addo, si interdum in Scriptura veteri nomine inferni significatur mors, vel sepulchrum, ut Job 7, et alibi, ideo esse quia tunc per mortem omnes animæ in aliquem inferni locum descendebant. Unde revera non tam sepulchrum vocatur infernus, quam ipsamet mors vocatur descensus ad inferos. Præterea de eodem loco idem Jacob loquebatur, cum Gen. 42 et 44 dicebat: *Deducetis canos meos cum mœrore ad inferos*, ut Chrysostomus exponit, hom. 4 in Marc.; et bene Hieronymus, Ecclesiast. 3, ubi adjungit eundem locum optasse Job, c. 14, cum dicebat: *Quis mihi tribuat ut in inferno protegas me?* Quod in eundem sensum exposuit Gregorius, 12 Moral., c. 6, alias 7; et lib. 13, cap. 16 et 17, simili modo exponit illud Job 17: *Si sustinero, infernus domus mea est.*

3. *Anima Samuelis vere ac proprie Sauli apparet.* — Et confirmari hoc potest ex 1 Reg. 28, ubi anima Samuelis visa est de terra ascendere quasi existens prius in inferiori loco. Quoniam enim Augustinus, l. 2 ad Simplic., q. 3, et l. 8 de Quæst. ad Dulcit., q. 6, dubitaverit an illa vere fuerit anima Samuelis, et multi id negaverint, ut Tertull., lib. de Anima, c. 57; et Justin., q. 52 ad Gentes; et Augustinus, l. 2 de Mirabilibus Sanctæ Scripturæ, c. 12, et lib. Quæst. Veteris Testamenti, q. 27, et habetur in c. Nec mirum, 26, q. 5, et l. 2 de Doctrina Christiana, cap. 24, vocat *imaginem Samuelis*, et ita refertur in c. Illud, 26, q. 2; sic etiam Hieron., Mat. 6, vocat *Samuelis phantasma*; eodemque modo sentit ac loquitur Rupert., l. 2 de Operibus Trinit., in lib. Reg., c. 17; et Anast. Nyssen., l. Quæstionum Sanctæ Scripturæ, q. 37; et inclinat Isidor., lib. 8 Origin., c. 9. Nihilominus illam fuisse veram animam, verius est, tum quia Scriptura, dum potest commode, simpliciter ac proprie debet intelligi, præsertim in his

toria, ac sæpe repetita narratione, qualis est in præsentis loco, qui proprie potest sine incommodo intelligi. Quid enim obstat quin voluerit Deus in supplicium Saulis Samuelem illi vere apparere, ut illum reprehenderet, ac mortem illi prædiceret? Tum etiam quia Ecclesiast. 46, inter encomia Samuelis ponitur, quod post mortem prophetaverit. Propter quod testimonium Augustinus, l. de Cura pro mortuis agenda, c. 15 et 16, sententiam mutavit; et D. Thomas, 1 parte, quæstione 89, art. 8, ad 2, dicit, si Ecclesiastici auctoritas admittatur (ut omnino admittenda est), dicendum esse Samuelis animam vere apparuisse Sauli. Ad quod alludens Ambrosius, lib. 1 in Luc., c. de Zachariæ turbati confirmatione, dicit: *Samuel post mortem secundum Scripturæ testimonium futura non tacuit*. Et eandem sententiam docet Justinus Martyr, dial. cum Tryphone. Unde verisimile fit (quod multi viri eruditi putant), librum illum Quæstionum ad Gentes non esse Justiniani. Et idem videtur sensisse Basilius, ep. 80; citatur etiam Hieron., in c. 7 Isai., et 13 Ezech. Sed hæc loca in utramque partem afferri possunt, sicut et verba illa Nazianz., orat. 3, quæ est prima adversus Julian.: *Samuel per ventriloquam trahitur, aut trahi videtur*. Denique Joseph., l. 6 Antiquit., c. 14, alias 15, ita plane Scripturæ historiam intellexit. Quo sensu supposito, optime etiam ex verbis Samuelis confirmatur conclusio posita. Dixit enim Sauli: *Cras tu et filii tui mecum eritis*, id est, in loco inferni, seu sub terram. Ita enim generatim locutus est, quia fortasse Saul et filii ejus non omnes ad eundem locum subterraneum descenderunt. Ultimo probari posset conclusio illis testimoniis Scripturæ, quibus dicitur Christus ad inferos descendisse, de quibus postea dicemus.

4. Secundo, principaliter probatur conclusio, Patrum testimoniis, communique Ecclesiæ consensu. Universa enim Ecclesia ita sentit de loco antiquorum Patrum, unde in hymno Ascensionis canit:

Inferni claustra penetrans,
Tuos captivos redimens, etc.

5. Sicque exponit Iren., lib. 4, c. 45 et 66, quædam verba quæ dicuntur fuisse Jeremiæ Prophetæ, et ab impiis Judæis expuncta (quod incertum est). Verba autem sunt: *Recordatus est Dominus Sanctorum mortuorum suorum, qui prædormierunt in terræ limo, et descendit ad illos*. Idem Justinus Martyr, dialog. cum

Triph.; Chrys., hom. de Lazaro et divite, ubi sinum Abrahamæ vocat *Paradisum in inferno existentem*; Basilius, in id Psalm. 48: *Sicut oves in inferno positi sunt*; Cyrillus Alex., lib. 1 de Fide ad Reg., c. Quod Christus sit Deus, ex Matt., ubi propter hanc causam dicit, *in Christi morte infernum Sanctorum animas emittere compulsus esse*. Idem sentit Origenes, l. 2 Periarch., versus finem; et optime August., l. 20 de Civit., cap. 15. Atque idem docent multi ex Patribus citatis in priori probatione ex Scripturis, et plures alii quos commodius in sequenti disputatione referemus.

6. *Anima separata alicubi præsens necessario est.* — Tertio, potest adjungi ratio ex ordine divinæ sapientiæ et justitiæ desumpta; non enim expediebat animas illas a corporibus separatas, et extra viam constitutas, super hanc terræ superficiem manere, quæ locus est viatoribus hominibus deputatus; et ideo extra paradisum terrestrem collocari debuerunt. Quia et pro hominibus viatoribus creatus fuit, et propter peccatum primi hominis, pro quo nondum fuerat satisfactum, ab illo ejecti erant. Præterea ille locus deliciarum non erat aptus neque proportionatus animabus quæ adhuc in carcere detinebantur. Et propter eandem causam non fuit expediens eas in cælum ascendere, præsertim Empyreum, ubi proprius locus beatorum est. Juste ergo ac sapienter locus illis sub terra consignatus est. Dices: cum animæ separatæ non sint corporeæ, non indigebant loco corporeo. Quod argumentum sæpe habuit dubium Augustinus, ut videre licet lib. 12 Gen. ad lit., cap. 32, et aliis. Respondetur tamen, hoc argumento probari posse, neque damnatas, neque purgandas animas esse in locis corporeis, imo neque beatas. Dicendum est ergo (quamvis multi aliter sentiant) non posse animam separatam existere in mundo, quin sit realiter præsens in certo aliquo ac determinato loco corporeo, non quod in illo sit corporeo modo, id est, replens illum quantitalis mole, sed quod sit ibi realiter præsens et indistans, distans autem ab aliis corporibus, quæ in locis distantibus existunt. Illud ergo spatium corporeum, in quo anima est realiter præsens, vocamus locum ejus, sive proprie, sive metaphorice dicatur locus, quod nihil ad præsentem veritatem spectat.

7. *Sinus Abrahamæ pars quædam inferni superior.* — Secundo, dicendum est hunc locum, seu sinum Abrahamæ, esse partem quamdam inferni cæteris omnibus superiorem. Ut intelli-

gatur et probetur hæc assertio, supponendum est, juxta quatuor status animarum, aliquo modo pœnales, qui fuerunt ante Christi mortem, quatuor distingui a Theologis, in 4, d. 45, loca subterranea, quæ circa terræ centrum esse censentur, et ideo *inferna* vocantur, ad Philip. 2: *Cælestium, terrestrium, et infernorum, vel inferiores partes terræ*, ad Eph. 4; et Ecclesiast. 24, et Apoc. 5, dicuntur esse *subtus terram*. Quædam enim animæ sunt perpetuo damnatæ propter propriam mortalem culpam, et hæc sunt in infimo loco, qui per antonomasiam *inferno* dicitur, Luc. 16; *sepultus est in inferno*, Matt. 11; usque *ad infernum descendens*, Isai. 54; et Num. 16, sunt optima loca. De quibus videri potest Hieronymus in Isai., et ad Ephes. 4; et Epiph., in Ancor., a medio. Aliæ sunt animæ justæ, purgandæ tamen aliqua pœna ignis, et hæc locum distinctum requirunt, cum in sanctitate et justitia extreme distent ab aliis animabus, quamvis propter participationem pœnæ ignis vicinum locum postulare videantur. De quo loco, et de situ ejus, in quarto tomo hujus tertiiæ partis, Deo juvante, dicemus. Aliæ sunt animæ damnatæ propter solum originale peccatum, et hæc propter carentiam pœnæ ignis diversum locum ab utrisque numeratis requirunt; et quia nec justæ sunt, ut cum justis collocari debeant; nec tam pravæ ut societatem aliorum damnatorum mereantur, quia nec Deum odio habent, neque blasphemant, neque (ut existimo) inordinate vivunt, sed licet fide careant, secundum rationem naturalem recte vivunt, de quo loco et statu in prima secundæ, ubi de peccato originali agitur, latius disseritur. Nunc sufficiat testimonium Concilii Florentini in litteris unionis, ubi locum harum animarum in inferno collocat. Aliæ denique fuerunt animæ justæ nulla purgatione indigentes; tamen, propter naturæ impedimentum, usque ad Christi mortem, quasi in carcere detentæ, ac beatitudine privatæ. Eæ igitur quartum locum requirunt distinctum a cæteris, vel propter carentiam pœnæ ignis, vel propter sanctitatem animarum, et spem certam beatitudinis, vel propter utrumque.

8. *Dubium.* — *Responsio.* — Statim vero occurrebat in hac enumeratione difficultas vulgaris de homine discedente in peccato originali, et actuali tantum veniali; sed de hoc alias; multi enim negant posse hominem in hoc statu mori, vel quia ex natura rei repugnat in hoc statu esse, ut D. Thomas 1. 2, q. 89, a.

6; vel quia, licet possit homo esse in hac vita in hoc statu, nunquam contingit in eo mori, Deo fortasse id specialiter providente. Alii vero, admittendo hujusmodi statum etiam in anima separata, dicunt hujusmodi animam ad infimum locum inferni pertinere, quia perpetuo aliqua pœna ignis punienda est, ut Richar., in 4, d. 45, a. 1, quæst. 2, ubi id significat D. Thomas, facta dicta suppositione, q. 1, a. 3, ad 6. Alii vero, cum Scoto, putant maculam illam posse purgari in purgatorio. De qua re quid sentiendum sit, in prædicto loco primæ secundæ tractandum est; et infra, in materia de pœnitentia, aliquid attingemus.

9. *Inferni sinus et recessus varii.* — Secundo observandum est, incertum esse, et hactenus non satis explicatum, quo situ et ordine hæc loca collocentur; et an contigua sint, vel quantum inter se distent, et quibus terminis claudantur, ac denique an inter ea sint interjecta aliqua solida corpora quibus secernantur. Sed quia in quarto tomo in materia de purgatorio iterum de his redibit sermo, ideo in eum locum hæc omnia remittimus. Quia fere præcipua difficultas hujus rei consistit circa ordinem, quem inter se servant purgatorium et limbus puerorum. Nam, si consideretur conditio locorum, quatenus unus requirit ignem, et non alius, videtur purgatorium debere esse inferno propinquius. Si vero spectetur dignitas locatorum, quia in purgatorio sunt animæ justæ, videntur esse debere in loco magis ab inferno remoto. De extremis vero locis nulla est difficultas; nam gehenna omnino debuit esse in loco infimo; tum propter majus demeritum et deteriorem statum personarum ibi existentium; tum etiam quia sicut meritis et desperatione maxime distant a beatitudine, ita etiam et loco distare debent. Quartus vero locus (de quo agimus) propter easdem causas superior aliis omnibus existimatur. Primo, quia animæ ibi existentes erant justæ, et omnino mundæ; deinde quia minus distabant ab statu et spe beatitudinis; ut ergo servetur proportio inter locum et locatum, meritique ad præmium vel pœnam, oportuit has animas in superiori et honoratiori loco collocari; et hoc aliquo modo potest confirmari ex Luc. 16, ubi inter gehennam et sinum Abrahamæ magnum chaos esse dicitur. Erat ergo hic sinus multo eminentior et superior. Unde Chrysostomus, hom. de Divite, in Lucam, notat, Luc. 16, dici de divite existente in inferno elevasse oculos

suos, ut Lazarum videret, tanquam in superiori loco existentem. Quod notavit etiam Tertull., l. 4 cont. Marcion., c. 34; et Greg., l. 12 Mor., cap. 6, sic inquit: *Nec tamen ita justorum animas ad infernum dicimus descendisse, ut in locis pœnalibus tenerentur, sed esse superiora inferni loca, esse et alia inferiora credenda sunt, ut in et superioribus justis requiescerent, et ut in inferioribus injusti cruciarentur.* Et lib. 13, cap. 17, tractans illa verba: *In profundissimum infernum descendit omnia mea*, dicit, quamvis Job descendens non esset nisi ad hunc locum animarum sanctarum, qui cæteris locis inferni superior est, vocari tamen illum profundissimum, respectu cœli et terræ. Et his ergo satis probata est conclusio posita; plura vero de hoc loco inquirere, scilicet, quonam corpore repletur ille locus, diaphano vel opaco, aere vel terra, an esset tenebrosus vel lucidus, vel similia, supervacaneum est hæc investigare, quia omnia hæc sunt nobis incognita; solum possumus affirmare ibi non fuisse aliquod corpus quod pœnam inferret sanctis illis animabus, et verisimile est aere fuisse plenum, et propterea vocari, Zachar. 9, *lacum in quo non erat aqua*. Est item verisimile non fuisse lucidum, licet contrarium sine probatione doceat Turrian., l. 4 pro Ep. Pontificiis, c. 12. Probari vero potest ex Augustino, 12 Gen. ad lit., c. 34, licet ille locus exponi possit de luce spirituali. Itaque, loquendo proprie de corporea luce, quod dixi videtur probabilius, tum quia modus loquendi Scripturæ hoc magis indicat, ut Job 17: *Si sustinuero, infernus domus mea est, et in tenebris stravi lectulum meum*; Isa. 49: *Ut dices his qui vincti sunt: Ecce ego; et his qui in tenebris sunt: Revelamini.* Quod de Sanctis Patribus in limbo existentibus recte intelligitur. Tum etiam quia naturaliter ibi esse non potest lux corporea, et supernaturaliter fieri, neque illis animabus necessarium erat, nec pro ratione sui status eis debebatur. Et hanc sententiam docuit Anselmus in Elucidario, juxta finem; Bernardus, serm. 4 de Omnibus Sanctis; et significat Gregorius super Job, loco citato, eamque supponit D. Thomas in 3, d. 22, quæst. 2, art. 2, quæst. 1; Richard., art. 3, quæst. 1.

10. Ex his facile solvitur ratio dubitandi in initio posita. Quando enim Luc. 16 sinus Abrahæ ab inferno distinguitur, nomine inferni significatur gehenna, id est, infimus locus ex quatuor enumeratis. Ad Augustinum vero respondetur, eo loco dubium fuisse,

quia nondum assecutus fuerat veritatem; aliis tamen locis agnovisse sinum Abrahæ fuisse apud inferos, quod dicit expresse 20 de Civit., c. 15; et in id Psal. 85: *Eduxisti animam meam ex inferno inferiori.* Ad rationem autem quæ aliquando Augustinum movit, recte respondet hic D. Thomas, art. 1, ad 1, infernum significare locum pœnæ, et hoc modo etiam comprehendere sinum Abrahæ, quia erat veluti carcer, et in eo aliquam pœnam et mœrorem patiebantur animæ sanctæ, ut diximus.

ARTICULUS

Utrum fuerit conveniens Christum ad infernum descendere¹.

1. *Ad primum sic proceditur. Videtur quod non fuerit conveniens Christum ad infernum descendere. Dicit enim Augustinus, in Epist. ad Evodium²: Nec ipsos quidem inferos uspiam Scripturam in bono appellatos potui reperire. Sed anima Christi non descendit ad aliquod malum, quia nec animæ justorum ad aliquod malum descendunt. Ergo videtur quod non fuerit conveniens Christum ad inferos descendere.*

2. *Præterea, descendere ad inferos non potest Christo convenire, secundum divinam naturam (quæ est omnino immobilis), sed solum convenire potest ei secundum naturam assumptam. Ea vero quæ Christus fecit vel passus est in natura assumpta, ordinantur ad humanam salutem, ad quam non videtur necessarium fuisse quod Christus descenderet ad inferos, quia per passionem suam, quam in hoc mundo sustinuit, nos liberavit a culpa et pœna, ut supra dictum est³. Non igitur fuit conveniens quod Christus ad infernum descenderet.*

3. *Præterea, per mortem Christi separata est anima a corpore ejus, quod quidem in sepulchro positum fuit, ut supra habitum est⁴. Non autem videtur quod secundum animam solam ad infernum descenderet; quia anima, cum sit incorporea, non videtur quod localiter possit moveri; hoc enim est corporum, ut probatur in sexto Physic. 5; descensus autem*

¹ 3, d. 22, q. 2, et op. 2, c. 235, et op. 60, c. 21, pr.

² Ep. 99, inter pr. et med., t. 2;

³ Q. 50, art. 6.

⁴ Quæst. præc.

⁵ Text. 32, t. 2;

motum corporalem importat. Non ergo fuit conveniens quod Christus ad infernum descenderet.

Sed contra est quod dicitur in Symbolo: Descendit ad inferos; et Apostolus dicit, Eph. 4: Quod autem ascendit, quid est, nisi quia et descendit primum in inferiores partes terræ? glossa¹: Id est, ad inferos.

Respondeo dicendum, quod conveniens fuit Christum ad infernum descendere. Primo quidem, quia ipse venerat pœnam nostram portare, ut nos a pœna eriperet, secundum illud Isa. 53: Vere languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit. Ex peccato autem homo incurrerat non solum mortem corporis, sed etiam descensum ad inferos. Et ideo, sicut fuit conveniens eum mori, ut nos liberaret a morte, ita conveniens fuit eum descendere ad inferos, ut nos a descensu ad inferos liberaret. Unde dicitur Osee 13: Ero mors tua, o mors; ero morsus tuus, inferne. Secundo, quia conveniens erat ut, victo diabolo, per passionem vinctos ejus eriperet, qui detinebantur in inferno, secundum illud Zach. 9: Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu. Et Col. 2 dicitur: Expolians principatus et potestates, traduxit confidenter. Tertio, ut sicut potestatem suam ostendit in terra, vivendo et moriendo, ita etiam potestatem suam ostenderet in inferno, ipsum visitando et illuminando. Unde dicitur in Psalm. 23: Attolite portas, principes, vestras; glossa²: Id est, principes inferni, auferte potestatem vestram, qua usque nunc homines in inferno detinebatis, et sic in nomine Jesu omne genu flectatur, non solum cælestium, sed etiam infernorum, ut dicitur Philp. 2.

Ad primum ergo dicendum, quod nomen inferorum sonat in malum pœnæ, non autem in malum culpæ. Unde decuit Christum in infernum descendere, non tanquam ipse esset debitor pœnæ, sed ut eos qui erant pœnæ obnoxii, liberaret.

Ad secundum dicendum, quod passio Christi fuit quasi quedam causa universalis humanæ salutis, tam vivorum quam mortuorum. Causa autem universalis applicatur ad singulares effectus per aliquid speciale. Unde, sicut virtus passionis Christi applicatur viventibus per sacramenta configurantia nos passioni Christi, ita etiam applicata est mortuis per descensum Christi ad inferos. Propter quod signanter

¹ Gloss. interl., ibid.

² Gloss. ord. et interl. simul ib. ex August.

dicitur, Zach. 9, quod eduxit vinctos de lacu in sanguine testamenti sui, id est, per virtutem passionis suæ¹.

Ad tertium dicendum, quod anima Christi non descendit ad inferos eo genere motus quo corpora moventur, sed eo genere motus quo Angeli moventur, sicut in prima parte habitum est².

COMMENTARIUS.

1. Quamvis D. Thomas, in articulo sequenti ad doctrinam exacte tradendam distinguat duplicem descensum, alterum secundum virtutem, seu effectum, alterum secundum essentiam, seu realem præsentiam, simpliciter tamen ac proprie loquendo, descensus significat localem mutationem, quæ ad realem præsentiam seu existentiam in inferiori loco terminatur. Et de hac intelligendus est titulus hujus articuli, atque de eadem futurus est præcipuus sermo in tota hac questione.

2. *Objectio.*—*Responsio.*—Respondet igitur D. Thomas, affirmando conveniens fuisse Christum ad infernum descendere; et in argumento Sed contra, probat ita factum esse; in articulo vero tres adducit rationes convenientiæ. Prima est, quia Christus venit ut susciperet nostram pœnam, ut ab ea nos liberaret; homo autem in peccati pœnam descendebat ad inferos, et ideo oportuit Christum illuc descendere, ut eo descensu nos ea pœna liberaret, sicut suscepit mortem, ut mortem interficeret. Quæ ratio duplicem habet difficultatem. Prima est, quia collectio D. Thomæ non est in universum bona, alioqui oportuisset etiam Christum suscipere purgatorii et inferni cruciatus. Secunda est, quia assumptio solum procedit de pœnis pro quibus Christus potuit satisfacere; descendendo autem ad inferos, non satisfacit pro nobis; non fuit ergo propter eam causam necessarium ad inferos descendere. Adde illum descensum Christi ad inferos non posse proprie vocari pœnam, sed voluntariam quamdam actionem, quæ de se nec tristitiam inferre poterat, nec dolorem. Sicut si rex visitet carcerem aut xenodochium, illa non est pœna. Quo exemplo utitur Ruffinus in expositione Symboli, inde concludens, Christum fuisse in loco carceris, non tamen sicut alii, quia alii erant ut solverent pœnas,

¹ Ut exponit glos. interl., ib.

² 4 p., q. 53.